

"ESARET YOLU,, [*]

Mecmuamızın bu sayısında arkadaşımız F. Çelikbaş, Prof. Hayek'in 1935 de neşrettiği *Collectivist Economic Planning* adlı eserinin Fransızla tercümesinden mühim bir bahsi dilimize çevirmiştir. Biz de aynı müellif tarafından 1944 martında neşredilen, ve 1945 temmuzuna kadar beş defa yeniden baskıya mazhar olan diğer bir kitabının tahlil ve hulasesini yapmak istiyoruz. Bu eserin uyandırdığı alâka, gelen mecmua ve gazetelerden anladığımızı göre, son derece derin ve kuvvetli olmuştur. *Reader's Digest* mecmuası, 1945 nisan sayısında bu kitabın hulasesini verirken, onun Amerikada "Neslimizin en mühim kitaplarından biri,, olarak telâkki edildiğini yazmaktadır. Hattâ en tanınmış Amerikan mecmualarından biri olan *Harper's* da, kitap hakkında şu satırlar yazılmıştır. "Bu kitap tereddüt devrinde bir ihtar haykırışıdır. O bize şunları söylüyor: Dur, bak ve dinle. Bu kitabın mantığı münakaşa edilemeyecek kadar kuvvetlidir ve geniş bir küttele makes bulacaktır.,, Hayek'in 1935 de Pierson, Mises, Halm, Barone gibi tanınmış bazı müelliflerle birlikte neşrettiği eser daha çok iktisadi bir mahiyet taşıdığı halde, "Esarete giden yol,, yahut "Esaret yolu,, diye türkçeye çevirebileceğimiz bu son kitabının daha çok sosyolojik bir mahiyeti vardır. 1922 de Mises'in sosyalizm üzerinde iktisadi ve sosyolojik bir etüd olarak neşrettiği *Die Gemeinwirtschaft* adlı eseri, sosyalizmi yalnız iktisadi bir doktrin olarak tahlil eden diğer eserlerden farklı bir mahiyet taşıyordu. Mises'in bu kitabından sonra sosyalist sistemin iktisadi ve içtimai cepheleri üzerindeki nazari tahliller, bazı memleketlerde girişilen ameli tecrübelerin neticelerinden de istifade edilerek yepyeni bir mahiyet almıştır. Bu meselelerin ilmî literatörü ile az çok meşgul olanlar ve günlük politika hadiselerinin şaşırtıcı ve zihin karıştırıcı cereyanları üzerine yükselebilenler nazarında, sosyalizmin teoride ve pratikte ortaya çıkardığı meseleler, bu gün bir çeyrek

*) F. A. HAYEK, *The Road To Serfdom* · London 1945 (Routledge) · 180 sahife .

asır vveline nisbetle çok daha fazla bir vuzuh kazanmıştır. Hayek ve arkadaşlarının 1935 de çıkardığı eserden sonra, Walter Lippmann'ın 1937 de neşrettiği The Good Society adlı kitabı, nihayet W. Röpke'nin 1942 derettiği Die Gesellsh caftkrisis der Gegenwart adlı eseri, sosyalizmin gerek nazari gerekse ameli sahalar üzerinde verdiği neticelerin tenkidi tahlilleri arasında başlıcalarını teşkil eder. Hayek'in "Eseret Yolu,, adlı son kitabı, iktisadi doktrinler tarihinde Avusturya mektebi adı verilen cereyana mensup mütefekkirlerin en mühim hususiyetini teşkil eden mantıki disiplinle, bu günkü cemiyet meselelerinin, bilhassa son senelerin verdiği ibret derslerinin ışığı altında, nasıl incelenmesi lâzım geldiğini gösteren mükemmel bir numunedir. Hayek fikirlerinin mantıkiliğine ve doğruluğuna içten inandığı için bu son kitabını büyük bir samimiyetle "bütün partilerin sosyalislerine,, ithaf etmiştir. Kitabın kabında, bu eseri okuyacak olanların, içindeki fikirleri kabul edip etmemelerinin ehemmiyeti olmadığına, fakat karşımızda duran bir çok meseleleri bu kitap sayesinde yeni bir ışık altında göreceğimizden şüphe bulunmadığına işaret edilmektedir.

Şimdi imkân olduğu kadar kısa bir tarzda kitabın bir hulasasını vermeye çalışalım.

Müellif giriş kısmında, devrimizde sosyalizm adı verilen kuvvetli cereyanın iyi anlaşılmadığından şikâyet etmektedir. Meselâ bazıları tarafından İtalyadaki faşizmle Almanyadaki nasyonal sosyalizmin, sosyalizmden ayrı bir cereyanmış gibi telâkki edilmesine, Rusyadaki komünizmin İtalya ve almanyadaki rejimlerle kuvvetli benzerlikleri bulunduğu halde, onlardan ayrı mutalaa edilmesine müellif itiraz etmektedir. Son zamanlarda meydana çıkan bu rejimler, müellifin kanaatınca sosyalist mezhepler içinde daima mevcut bulunmuş olan sol ve sağ iki cephenin arzi iki tezahüründen başka bir şey değildir. Faşizm ve nazizm müellifin ilerde de temas edeceği gibi, fakirleşmiş ve tabii kaynakları müstakbel istismar için kâfi gelmiyen memleketlerde sosyalizmin aldığı hususî bir şekilden başka bir şey değildir. Onlar, bazı sathi sosyalist mütefekkirlerin iddia ettikleri gibi, kapitalist sınıfların ve prusya militaristlerinin teşviki ile meydana gelen bir yüksek sınıflar diktatörlüğü olmayıp, bil'akis bir kütle hareketidir; bir orta sınıf sosyalizmidir. Hitlerden evvel komünist olan bazı kimselerin kolaylıkla nazi oluvermesinin asıl sebebi budur. Bundan başka İngiltereye, mülteci olarak gelen bazı almanların, arasına herkesi hayrete düşüren totaliter fikirleri gene bu noktai nazari teyid eden bir hadisedir.

Prof. Hayek kitabının ilk kesiminde, sosyalizmin yayılması ile terkedilmiş olan yoldan bahsetmektedir. Bu yol rönesansla başlayan bir içtimai görüş tarafından çizilmiştir. Ferdlerin bizatihi bir gaye olmaları hasebiyle onlara tanınan hürriyet ve gene aynı sebeple insan şahsiyetine karşı gösterilen hürmet, rönesansla başlayan medeniyet hareketinin en mühim hususiyetini teşkil etmektedir. İlk defa Yunan medeniyetiyle başlayan ve yeni zamanların başında tekrar canlanan bu hareket, daima serbest ticaretin inkişafı ile müterafık olmuştur. Medeniyet hareketleri şimali İtalyadan başlayarak, Fransa, batı güney Almanya, Hollanda ve İngiltereye yayılmıştır. Bu seretle her tarafa yayılan hürriyet fikirleri, bütün dünyada içtimai nizamın yeni baştan tanzim edilmesini icabettirmiştir. Bu devirde meydana çıkan cemiyet görüşü, ferdlerin spontane hareketleriyle, en iyi içtimai ahengin teessüs edeceği esasında istinat ediyordu. Bu içtimai felsefeye mensup bir kimsenin, cemiyet hayatına karşı tavrı, tıpkı bir bahçıvanın bahçede yetiştirdiği nebatlara karşı takındığı tavra benzetebilirdi. Bahçıvan her nebatın en iyi şekilde inkişaf etmesi için nasıl nebatları evvelâ iyi tanıyarak daha sonra onların inkişaf şartlarını hazırlıyorsa, bu içtimai felsefeye mensup kimse de, cemiyetin mekanizmasını iyi etüd etmek, ve ferdlerin spontane kuvvetleri ile en iyi şekilde inkişaf edebilmeleri için muhitte icap eden şartların hazırlanması icabettiği fikrini müdafaa ediyordu. Halbuki bu yol bir müddettir terkedilmiştir. Ferdlerin bizatihi bir kıymeti olduğunu ilân eden cemiyet felsefesi gözden düşmüştür; bunun yerine ferdlerin başlı başına birer gaye olduğunu inkâr eden, onların ancak kül içinde bir kıymeti bulunabileceğini ve asıl varlığın ferd ve cüz olmayıp, nevi ve bütün olduğunu iddia eden külçü, uzviyetçi, totaliter bir görüş meydana çıkmıştır. Bu devrede endividüalizmin ve liberalizmin toprağı olan İngilterenin, garp dünyasındaki fikri önderliği de sona ermiştir. Buna mukabil Hegel yahut Marx, List yahut Schmoller, Sombart yahut Mannheim gibi külçü ve totaliter fikirleri müdafaa eden müellifleri yetiştiren Almanya bu önderliği eline almıştır.

Fakat ferdi hürriyetlere en büyük tehdit teşkil eden ve Fransız ihtilâlinin liberalizmine karşı bir aksülamel olarak meydana çıkan bu sosyalist cereyanın, bir çok memleketlerde hürriyet bayrağı altında bir hayli genişlemeye muvaffak oluşu şaşılacak bir hadisedir. Demokrasinin mahiyeti itibariyle, külçü bir felsefe ile telif edilmesine imkân yoktur. demokrasi üzerinde derin tahlilleri ve tedkikleri ile tanınan Fransız mütefekkeri De Tocqueville, aşağıki sözleri ile bu münasebeti çok veciz bir

tarzda ifade etmiştir. 'Demokrasi ferdi hürriyetin sahasını genişletir; Demokrasi mümkün olan her kıymeti ferde izafe etmiştir; sosyalizm ise ferdi sırf bir vasıta bir sayı haline getirmiştir. Demokrasi ve sosyalizmin, müsavat kelimesinden başka müsterek hiçbir tarafları yoktur. Fakat farka dikkat edilsin: Demokrasi müsavattı hürriyette aradığı halde, sosyalizm onu bağıllık ve esarete arar.,, (Sahife 18) Sosyalistler iktisadi hürriyetten bahsederler ve diğer hürriyetleri bu olmayınca sahip olmıya değer bulmazlar. Sosyalist iktisat nizamı, tabiatın kısırlığına karşı girişilen mücadelede kendi metotlarının daha müessir olması sebebiyle değil, daha başka bir yoldan bu hürriyeti temin etmek iddiasındadır. Bu yol servetin müsavat üzerine yeniden taksiminden ibarettir. Hürriyete gerek faşist gerekse komunist metodlarla erişilebileceğini zannedenlerin, bu usullerin müncer oldukları neticeler karşısında gözlerinin yavaş yavaş açıldığına şüphe yoktur. W. Lippmann'ın dediği gibi, neslimiz, hürriyet teik edilip, işlerin zacri bir surette tanzim edilmesi yoluna gidildiği takdirde neticenin ne olacağını artık tecrübe ile öğrenmektedir. Hernekadar daha zengin bir hayat vadedilmekteyse de, filiyatta bundan daima vazgeçilmek mecburiyeti hasıl olmuştur. İşlerin organize bir tarzda sevki idaresi arttıkça, beşeri gayelerin tenevüü yerine, yeknasaklık kaim olmaktadır. Beşeri meselelerde plânlı cemiyet ve otoriter prensip işte insanlığa buna mal olmaktadır. (Sahife 21) Liberal hürriyet ideali ile sosyalist nizamın yan yana yaşayabileceğine inananlar hâlâ mevcuttur. Onlar yakında sosyalist plâncılığın hürriyeti tahrip ettiğini daha iyi görecekler ve irkileceklerdir.

Yalnız plânlama mefhumunu tavzih etmek lâzımdır. Şüphesiz herkes istikbale matuf bir işe girişirken, rasgele hareket etmez. Rasyonel bir yol takip etmek için ilmin bize verdiği prevision dan istifade eder. Bu manada, fatalist olmıyan her kes plâncıdır. Ferdi inisyatife baş rolü veren liberal bir cemiyet nizamında bu manada plânlamanın mevcut olacağı aşikârdır. Ferdi teşebbüslerin en iyi şekilde gelişebilmesi, en rasyonel tarzda plânlanın yapılabilmesi için zaruri olan umumî şartları, tabii muhiti temin etmek hususunda, merkezi otoritenin, zecri kuvvetin şüphesiz rolü olacaktır. Buna rağmen, sosyalist devletin, ve onun merkezden plâncılığının mahiyeti bambaşkadır. Bir kere bu plâncılık tevziî adaleti yerine getirmek için iktisadi hayatın her sahasına müdahale etmek, ferdlerin inisyatifine yer bırakmamak zorundadır. Saniyen iktisadi kaynakların rasyonel bir tarzda istismarı, sosyalist noktai nazara göre, bütün iktisadi faaliyetin merkezden tanzim edilmiş bir plâna göre yürü-

tülmesiyle mümkündür. Liberal ve sosyalist iki cemiyet telâkkisi arasında büyük fark bulunduğu aşikârdır. Yalnız bu fırsatla şunu da bilhassa tekrar etmek lâzımdırki, liberal cemiyet nizamı hiç bir zaman, bundan bir müddet evvel Laissez - faire'cilerin müdafaa ettikleri nizamla aynı değildir. Bu gün devlet iktisadi hayat karşısında neutre bir organ değildir. Bil'akis rekabet prensibine dayanan bu içtimai düzen içinde, bu prensibin kendisinden beklenen bütün hizmetleri görebilmesi için devlete düşen pek çok vazifeler vardır. Meselâ bu prensibin muvaffakiyetle işliyebilmesi için zarurî olan, para, piyasa ve haber alma teşkilâtı gibi müesseseler yanında, muayyen bir hukuki nizamın tesisi ve idamesi, liberal devletin en başta gelen vazifelerinden biridir. Devlet, koyacağı bazı kaidelerle, rekabetin tahdit edilmesini, ortadan kaldırırlmasını önlemekle mükellefdir. Nihayet ta A. Smith zamanından beri bilinen bazı faaliyetleri, devlet eline pek alâ alabilecektir. Bu iktisadi faaliyetler, kısa bir zamanda kâr temin etmiyen, piyasa fiatı ile işlediği takdirde ferdi müteşebbisleri cezbetmiyen, nihayet ferdi teşbbüslerin mali takatlarını aşan bazı faaliyetlerdirki devlet bunları pek alâ eline alabilecektir. Fakat rekabet mekanizmasını külliyen tahrip etmek ve bu prensibin iktisadi avantajlarından büsbütün feragat etmek imkânı yoktur. Plânlama relâbete karşı değilde, rekabet prensibinin hakiki fonksiyonunu oynayabilmesine imkân verecek şartları hazırlamak maksadiyle olursa pek alâ kabul edilebilir.

Sosyalistlerin merkezden plânlama için ileri sürdükleri delillerden biri de, medeniyetin inkişafının, münasebetlerin mudilleşmesinin böyle bir plânlamayı zarurî kıldığı iddiasidir. "Sosyalizmin kaçınılmazlığı,, derken anlatmak istedikleri şey de esas itibariyle budur. Bu delilin menşeyini, Marx'ın meşhur temerküz kanununda aramak lâzımdır. Bilindiği gibi iktisadi hayatta temerküzün meydana gelişi, büyük işletme ve teşebbüslerin bazı teknolojik ve iktisadi avantajlara sahip olmaları yüzünden, küçükleri ortadan kaldırmalarının neticesidir. Fakat bu hususta yapılan son etüdler, büyük iktisadi müesseselerinin iktisadi avantajlarının, eskiden çok mubalâğa edildiğini meydana çıkarmıştır. Prof. Hayek bu hususta yapılan en son bir araştırmanın neticelerini zikrediyor. Amerika da, "Muvakkat Millî İktisat Komitesi,, nin, iktisadi kudretin temerküzü üzerinde hazırladığı raporlarda şu neticeye varılmıştır: "Büyük müesseselerin daha yüksek bir müessiriyeti bulunduğu isbat edilmemiştir; rekabeti tahrip ettiği zannedilen bir çok avantajların, müteaddit sahalarda meydana çıkışlarına şahit olunmamıştır. Ne

de hacimli teşebbüslerin mevcut buldukları sahalarda muhakkak surette monopol yarattıkları görülmüştür... Bundan başka şu nokta da kaydedilmelidirki, monopol ekseriya büyümenin temin ettiği düşük maliyet faktöründen daha başka amillerin tesiriyle doğmaktadır. O gayri meşru anlaşmalar, ve hükümet siyasetinin müzaheretini ile meydana gelmektedir. Eğer bu anlaşmalar hükümsüz kılınır ve bu siyasetten vazgeçilirse, rekabet şartları tekrar ihya edilmiş olur., (Sahife. 33) Modern teknolojik terakkilerin planlamayı zaruri kıldığı iddiasını başka türlü de anlamak mümkündür. Meselâ şehirlerin sür'atli gelişmeleri neticesinde, mekân üzerinde kesif bir tarzda yan yana gelmenin doğurduğu bazı problemlerin, yalnız rekabetle tatminkâr bir şekilde halledilemeyeceğini herkes kabul etmektedir. Fakat plâncıların kastettikleri şey, bunun gibi vaziyetler ve umumiytle amme hizmetleri tarafından görülmesi gereken işlerin meydana çıkışı değildir. Onların asıl kastettikleri, iş bölümünden sonra meydana gelen, çok mudil cemiyet mekanizmasının ferdi teşebbüslerle tam bir şekilde işliyemeyeceği, bu sebeple merkezden plânlamanın zaruri bir mahiyet aldığı iddiasıdır. Böyle bir iddia, rekabet prensibine istinat eden cemiyet mekanizması hakkında tam bir bilgisizlikten ileri gelmektedir. Malûm olduğu üzere hiç bir zecri otoritenin emrine tabi olmıyan bu muazzam ve son derece mudil mekanizmayı idare eden nâzım, piyasa ve fiat sistemidir. Bu sayede ferdler cemiyet içinde, şuurlu bir şekilde hiç bir kontrole tabi olmadan, bu fiat nazımına göre hareket ederek, iktisadi hayattaki son derece karışık faaliyetleri ahenkli bir tarzda tanzim edebilmektedir. Sosyalistler nazarında, rekabet mekanizmasının ortadan kalkmasını zaruri kılan diğer bir âmil de teknik inkişaflardır. Rekabete karşı himaye edilmedikçe, teknik terakkiler temin etmek çok güçleşmektedir. Bu iddia da yukarıki gibi bu günkü iktisadi faaliyetlerin mahiyetini iyi tahlil edememenin bir neticesidir. Sosyalist müellifler iktisadi faaliyetin teknik ve ekonomik olmak üzere iki ayrı cephesi bulunduğunu hatırlasalar, böyle bir iddia da pek bulunamazlardı. Malûm olduğu üzere teknik mükemmeliyet, daima ekonomik mükemmeliyetle bir arada yürümektedir. İktisadi faaliyetlerin rantabilitesi, ihtiyaçlarımız arasında gözettiğimiz sıradan doğmaktadır. Bu ihtiyaçların rasyonel bir sıra içinde tatminini temin eden şey, girişilen faaliyetin iktisadi olup olmamasına bağlıdır. Totaliter devletler, yaptıkları bazı işlerin teknik mükemmeliyeti ile öğünürler. Meselâ Almanyadaki şahane motor yolları bu cümledendir. Fakat bu yollar üzerinde seyahat eden bir yabancı, buradaki münakale hacminin, İngilteredeki ikinci derecede bir yol üzerindeki çok daha zayıf olduğunu

hayretle gördüğü vakit totaliter ve sosyalist bir iktisat rejiminin, millî serveti nasıl israf ettiği, onu nasıl irrasyonel istikametlerde kullandığını daha iyi anlar. (Sahife 40)

Eserin beşinci kesiminin ismi, plâncılık ve demokrasidir. Liberalizmle, komünist, faşist, sosyalist ne şekilde olursa olsun muhtelif kolektivist cereyanların en mühim farkı, sonuncuların cemiyet hayatını tek bir merkezden tanzim etmek istemeleridir. Halbuki liberal cemiyet içinde, ferdlerin gayelerini gene bizzat kendilerinin tayin etmesi prensibi hakimdir. Çünkü saadetle, ferdlerin gayelerini gene bizzat kendilerinin tayin etmeleri arasında sıkı bir münasebet vardır. Bu günkü hayatın, medeniyetin insanlığa temin ettiği en büyük kazanç, ferdleri eski cemiyetlerin sıkı tahditlerinden kurtarmış olmasıdır. Halbuki sosyalizm dışardan kabul ettirilecek bir hattı hareket medmuası tanzim etmek arzusuyla, medeniyetin inkişafına aykırı bir yol tutmuş olacaktır. Liberalizmin ferdiyeticiliği işte ferdlerin hattı hareketlerinde, gayelerini gene bizzat kendilerinin tayin etmelerine bu rejimin müsaade etmiş olmasından ileri gelmektedir. İctimai gayeler bir çok ferdlerde aynı olan, müşterek gayelerdir. Ferdler tarafından serbestçe tayin edilen bu gayelerin gerçekleştirilmesini temin eden demokrasi sistemi, sosyalist bir nizamla tatbik edilmek istendimi, bundan bir çok tenakuzlar doğacaktır. Bir defa sosyalizm bir çok sahalar üzerinde yeknesak bir hareketi icap ettirdiği için, demokratik müesseseler, sosyalist bir nizam içinde pratik olmıyacaklardır. Çünkü son derece geniş sahalar üzerinde bütün ferdlerin yahut ferdlerin ekseriyetinin anlaşması imkânı yoktur. Zira bir ekseriyet mevzu bahs olabilmeleri için üzerinde tercih yapılacak alternatiflerin mahdut olması lâzımdır. Halbuki sosyalist nizam, tanzim faaliyetini ferdlerin son derece çeşitli arzu ve gayelere sahip bulunduğu sahalarla teşmil ettiği için, burdaki tanzim faaliyetini ferdler arasında ki bir anlaşmadan beklemek beyhudedir. Onun için sosyalis devlette işlerin çoğu, muayyen şahsiyetlere verilen geniş selâhiyetlerle idare edilecek ve otorite, emir prensibi, sosyalist nizamın esprisini teşkil edecektir. Nitekim bazı sosyalist nazariyeciler demokratik an'annelerine rağmen, sosyalist cemiyetin demokratik usullerden ayrılmasını müdafaa etmişlerdir. Ezcümle Laski bir kitabında şunları söylemiştir: "Sosyalist bir hükümet geniş selâhiyetler almak ve bunlara dayanarak, emir ve nizamnamelerle hareket etmekle kalmıyacak, aynı zamanda normal muhalefet klâsik formülünden de ayrılacaktır; fakat parlamenter hükümet tarzının devamı, işçi hükümeti seçimlerde mağlûp olduğu takdirde, girişilen değişikliklerin muhafazakârlar tarafından ilga edilmeyeceğine dair teminat alıp almamasına bağlıdır.,, (Sahife 47) Bu sözlerin demokrasi metod-

larına ne kadar aykırı olduğu meydandadır. Fakat bu hususta ne Laski'nin ne de demokrasi usullerinin kabahati yoktur. Güçlüğün asıl menşei yapılmak istenen işle, demokrasi ve hürriyet metodlarının mahiyeti arasındaki zıddıyettir. Prof. Hayek'in bu izahları içinde son zamanlarda muhtelif memleketlerde görülen demokrasi ve parlamenter hükümet sisteminin karşılaştığı güçlüklerin, krizlerin mahiyeti daha iyi aydınlanmaktadır.

Plânlama ve kanun hakimiyeti adını taşıyan kesimde plâncılığın kanun hakimiyetini azalttığı, bunun ise keyfi idareye müncer olduğu izah edilmektedir. Filhakika sosyalist plânın tahakkuku için devletin bir çok kanun ve kaide vazetmesi icabeder; bu ise hukukî hayatta kararsızlık ve emniyetsizlik doğurur. Devletin mücerret ve umumî kaideler koyarak, fertlerin müşahhas hareketlerine, umumî prensipler dahilinde müdahale etmemesi, kanunun hakimiyetini temin eden amillerin en mühimidir. Bunun yerine devletin en müşahhas hareketleri tanzim etmeğe yeltenmesi ve bu hususta bir sürü kaide vaz etmesinin iki neticesi vardır. Birincisi, eskiden fertlerin hür hareketleriyle zenginlik ve tenevvü arzeden münasebetler muayyen kalıplara uydurulacaktır. Bu suretle hukukî hayat statüer bir mahiyet kazanacaktır. Halbuki Sir Summer Maine'in müşahede ettiği gibi hukukî hayatın tekamül istikameti, klân ve kast gibi cemiyetlerin statüye dayanan nizamlarından, hür cemiyetlerin mukavele ser bestisinde istinat eden akdi hukukuna doğrudur. Plânlamanın hukukî hayatta tevlit edeceği diğer netice kararsızlık ve emniyetsizliktir. Çünkü geniş sahalara yayılan plânlamanın icap ettirdiği sayısız kanun ve kaideler, devleti bir hukuk devleti (Rechtsstaat) olmaktan çıkaracaktır. Zira hukukî hayata hakim olacak prensipler müphemleşecek ve bu müphemlik keyfi hareketlere yol açacaktır. Nitekim hakimin serbestce hüküm vermesini müdafaa eden Serbest Hukuk Mektebi (Freirechtsschule) nin, Nazi Almanyasında revaç bulması ve bazı nazi hukuk nazariyeceleri tarafından benimsenmesi sebepsiz değildir. Faşist devlet sistemi içinde, ceza hukukunda meşhur bir kaide olan "kanunsuz suç olmaz,, kaidesinin yerine, "açık surette kanunda yer olmasa bile hiç bir suçun cezasız kalmaması,, prensibinin ikame edilmesi aynı espirinin tecellisidir. Nihayet Bolşevik Rusyada'da her sahada görülen keyfi ve kanunsuz hareketler totaliter devletteki merkezi plânlamanın kanun hakimiyetini azalttığıının delillerindendir.

Eserin diğer bir kesiminde, sosyalist bir devlet içinde iktisadi hayatımız üzerine vaz edilen kontrolün bütün varlığımız üzerine tazyik ic-

ra eden bir baskı olduğu tebarüz ettiriliyor. Çünkü devletin istihlâkimiz üzerine vaz ettiği kontrol, gayelerimiz üzerine vaz edilmiş demektir. İktisadi motif, hayatımız da ayrı bir saha işgal eden basit bir kategori değildir. O bütün gayelerimize eriştirecek, muhtevası bütün pisokolojik varlığımızı kaplayacak kadar geniş bir mefhumdur. Keza müstahsil olarak üzerimize vaz edilen kontrol elimizden, mesleğimizi, çalışma mahallini, çalışma şartlarını serbestçe seçebilmek imkânlarını almaktadır. Bütün bunlar iktisadi hürriyetin manevi varlığımızla sıkı rabitalarına işaret etmektedir.

Sosyalist cemiyet nizamının diğer bir mes'elesi de, cemiyet içindeki farklılaşma vetiresinde fertlerin muhtelif şubelere dağılmasını tanzim edecek bir nazımın yokluğudur. Bu cemiyette objektif bir kıstasın mevcut olmayışı, içmaî adaleti, liberal prensibe müstenit bugünkü cemiyetten daha fazla rencide edecektir. Buna bir misal olmak üzere Prof. Hayek sovyet Rusya ile kapitalist Amerikada servetin, muhtelif sınıflar arasında dağılışını mukayese eden bazı kemmî mutalar veriyor. Bunlar resmî Rus istatistiklerinden çıkarılmıştır. Sovyet Rusya'da millî gelirin % 50 si nüfusun % 11 - 12 sini teşkil eden yüksek tabakalar arasında taksim edildiği halde, Amerika'da nüfusun % 10 unu teşkil eden yüksek tabakalara millî gelirin ancak % 35 i isabet etmektedir. (Sahife 77). Gelirin dağılışı, sosyalist cemiyette, kapitalist cemiyetteki gibi pazarda teşekkül eden ücret, faiz, rant vesaire gibi objektif kıstaslara istinat etmediği için, çok daha keyfi olmaktadır. Sosyalistlerin iddia ettikleri gibi "işin tam karşılığını verme,, prensibi hem boş bir ifade hem de esasında gayri adil bir harekettir. Müsavî dağıtmanın da bir hal çaresi olmadığını uzun uzun izah etmeğe hacet yoktur.

Emniyet ve istikrar için ferdî hürriyetlerin tahdidi de gayet ters neticeler vermektedir. İktisadî hayat aslında dinamiktir. Halbuki tahditler bu dinamizme intibakı güçleştirmektedir. İstikrar bahanesiyle yapılan tahditler, bir sınıfın diğer bir sınıfı istismarından başka bir netice vermemektedir. Sanîyen bu gibi tedbirler iş adamındaki, rizikoyu deruhte etme kabiliyetini körleştirmekte ve onu memur zihniyetli yapmaktadır.

Eserin diğer bir kesiminde de sosyalist bir cemiyette içtimai istifa'nın menfi bir tarzda cereyan edeceği izah edilmektedir. Totaliter bir nizam içinde devlet başına geçen kimselerin, cemiyetin kıymetli elemanlarından teşekkül etmemesinin başlıca iki sebebi vardır. Birincisi şahsiyeti kuvvetlendiren tahsil ve terbiye yükseldikçe, fertler birbirlerinden farklılaşmakta ve bu yüzden onların muayyen bir kıymetler hiyerarşisi üye-

rinde anlaşmaları daha zorlaşmaktadır. Halbuki totaliter bir devlette bir görüş beraberliği ve yeknesaklığı işlerin görülebilmesi için şarttır. Bu görüş yeknesaklığına sahip kimselere entellektüel seviyesi düşük fertler arasında tesadüf etmek daha çok muhtemeldir. Çünkü insanın psikolojik varlığında alt tabakalara doğru inildikçe fertler arasındaki benzerlikler daha çoğalır. Totaliter rejimde menfi istifanın diğer bir sebebi de şudur. Basit formüller ve fazla derin olmayan hedefler daha kolaylıkla kabul edilir. Nihayet entellektüel standardı düşük kimselerin, kin, intikam, daha müreffeh olanlara karşı kıskançlıkların tahriki şeklinde menfi bir program üzerinde anlaşması daha kolaydır. Bu gibi kimselere müsbet bir iş için yapılacak programın müdül ve yüksek bir zihni kabiliyet isteyen teferruatını izah etmek imkânı daha azdır. Menfi istifanın üçüncü bir amili de şahsiyet itibariyle zayıf olup da içinde geniş siyasi ihtirasi olan kimselerin, içlerinde mevcut bulunan aşalık hissini gruba bağlılıkla telâfi etmek istemeleridir. Bu şekilde zayıf şahsiyetli bir kimse rekabet nizamı içinde elde etmesi imkânı olmayan siyasi iktidarlara, başkalarına emir verme selâhiyetine bu şekilde kavuşabilecektir. Nihayet totaliter bir devlette yükselme yolları ekseriya gayri ahlaki vasıtalarla olur. Merkezi otoriterin emirlerini halkın arzusunu, ihtiyacını, hissiyatını hiçe sayarak huşunetle, merhametsizce tatbik eden kimse sivrilir. (Sahife 113)

Sosyalist ve totaliter devletin diğer bir hususiyeti böyle bir nizam içinde, hakikatın sona ermesidir. Herferdin, önceden tesbit edilen gayelere sevk edilmesi sosyalist plânın muvaffakiyeti için en önemli şartlardan biridir. Bu maksatla totaliter bir cemiyette hakikat gizlenmek zordur. Ezcümle plâncıda mevcut olan zevkler, nefretler rasyolanize edilir. Keza bazı mefhumların manaları değiştirilir. Meselâ sosyalistlerin hürriyet kelimesinin manasını değiştirdikleri gibi. Sonra merkezi plânın muvaffak olması için fertlerden sadakat beklendiğinden, bu sadakatı sarsacak her şey saklanır. Keza münakaşa böyle bir cemiyette hiç iyi karşılanan bir şey değildir. Devleti tenkit halk düşmanlığıdır, burjuva bakiyesi olmaktır, vatan hainliğidir. İşte bütün bu espi totaliter devletlerde mantıklı bir insanın kafasının almayacağı bazı garabetleri çok iyi izah eder. Meselâ: Marksist - Leninist tabii ilimler mecmuasının sloganları, matematikte partiyi, cerrahide marksist - leninist nazariyenin saflığını temsil etmektir. Diğer bir totaliter devlette de, fizikteki ita-fiyet nazariyesinin hırıstiyan ve nordik fiziğin temellerine yahudilerin bir tecavüzü olduğu söylenmiştir. (Sahife 120)

Hayek eserinin müteakip kesimlerinde nazizmin sosyalist temellerden geldiğini izah etmektedir. Bu cümleden olmak üzere eserin başka bir yerinde Hitler Jugend, Balilla gibi gençlik teşkilâtının daha önceleri sosyalistler tarafından standart insan yetiştirmek maksadiyle kurulan bazı teşekküllerden mülhem olduğunu söylemiştir. Burda da müellif Fihte, Rodbertus, Lassalle gibi sosyalizmin ilk müelliflerinin fikirleriyle, nasyonal sosyalist mütefekkiller arasındaki fikri rabatayı izah etmektedir. Bilhassa Sombart ve Plenge gibi eski marksistlerin sözlerini, bu yakınlığa bir delil olmak üzere nakletmektedir. (Sahife 124-134)

Bundan sonra müellif İngilteredeki vaziyete geçmekte ve İngilterenin bugünkü halini, ordaki fikri ve içtimai ceryanları Almanya'nın bundan 30 sene evvelki vaziyetine pek benzetmektedir. Aslen Avusturyalı bir Alman olan profesör, senelerce evvel kendi memleketinde vukua gelen hadiselerin aynına yeni baştan İngiltere'de de şahit olmakta ve buna çok esef ettiğini gizlememektedir. Bir çok İngiliz müelliflerinden yaptığı iktibaslar ve totaliter Alman müellifleriyle yaptığı mukayeselerle bu fikrini teyit etmektedir.

Müteakip kesimde cemiyetteki bugünkü gayri memnunluğun sebebini araştırmaktadır. Burda en mühim amil bugün cemiyetin iktisadi ve içtimai mekanizmasının maalesef herkes tarafından kolaylıkla anlaşılacak kadar basit olmayışdır. Bu yüzden kütleler cemiyetin hakiki işleyişinden bihaber bir takım kimselerin hayali bolluk vaitlerine kapılmaktadır. Bunlar yeni bir tevzi ile sefaletin kolaylıkla ortadan kalkacağını iddia etmektedirler. Halbuki bu kimseler asıl meselenin yeniden tevzi olmayıp kül halinde cemiyetin gelirini artırmak olduğunu unuttuyorlar.

En sonda Beynelmilel nizam bakımından sosyalist bir yolun müncer olacağı neticeler tetkik ediliyor. Evvelâ beynelmilel iktisadi münasebetlerin fertler yerine millet ve devlet gibi bütünler arasında yapılmasının mahsurlarına işaret ediliyor, ve bunun milletler arasında harba, çatışma ve ihtilaflara sebep olduğu tebarüz ettiriliyor. Bu neticeyi görenlerin yegane çare olarak plânlamayı beynelmilel sahalara teşmil etmeyi tavsiye ettikleri malûmdur. Fakat bu takdirde de meydana bir çok mes'eleler çıkmaktadır. Bir kere muhtelif kavimler arasındaki tabii, kültürel bir takım farklar, kavimler arasında tevzii adaletin tahakkukunu imkânsızlaştırmaktadır. Muhtelif memleketlerin iktisadi menfaatleri arasında ne gibi bir sıra takip edilecek, tercih nasıl yapılacaktır? Meselâ fakir romen köylüsünün ihtiyaçlarıyla daha fakir olan arnavutluk köylüsününkünden hangisinin daha acil olduğunu tesbit edecek üniter bir esas mevcut

değildir. Beynelmilel plânlamayı demokratik usullerle tatbika imkânı yoktur. Bu takdirde meselâ İngilteredeki kömür sanayiinin akibetini, İngiliz halkından başkalarının tayin etmesi mümkündür. Beynelmilel ölçüde olacak bir plânlama bugünkü meselelerin hiç birini halletmeyecektir. Bilhassa küçük devletlerin hürriyetini ortadan kaldırarak ve milletler arasında kuvvetin hakim olmasına doğru istikamet alacaktır. Bu tip bir nizamın bir efendi kavim tarafından tanzim edilen, Almanların Grossraumwirtschaft dedikleri iktisadî nizamdan farkı olmayacaktır. Diğer taraftan beynelmilel plânlama işçi sınıfları arasında tesanüdü kuvvetlendirmek şöyle dursun bilâkis onlar arasında, meselâ düşük hayat seviyeli memleketlerin amelelerinin, daha yüksek seviyeli memleketlere muhaceretle ordaki ücret ve hayat seviyelerini düşürmeleri ile meydana çıkacak rekabet ve zıddiyetlere daha çok imkân verecektir. Şuhalde plânlamanın beynelmilel sahaya teşmili bu günkü meselelerin her hangi birini halletmekten çok uzaktır.

Hulâsa Hayek'in bu son eserinin, bir çok tefsircilerin belirttiği gibi, şaşkın bir halde bulunan beşeriyete yeni ışıklar getiren nadir eserlerden biri olduğuna şüphe yoktur. Hayek eserinde büyük kütlelerden farklı bir tarzda düşünüyor ve bu günün modası olan fikirleri şiddetle tenkit ediyor. O bu hali ile yüksekliklere çıkarak tek başına düşünen ve fikirlerini dinletecek pek kimse bulamıyan Zerdüşte benzetebilir. Fakat bu hal ilim adamını korkutacak bir vaziyet değildir. Çünkü fikirlerin yayılması, taklitle diğer ferdelere geçmesi, müşahhas hareketler kadar kolaylıkla olmaz. Bu sebeple ileri sürülen bir fikrin kütle tarafından benimsenmesine kadar uzun zaman geçer. Kütle fikirleri, onların mantıki selâbeti ve diyalektik kuvveti neticesinde değil, pratik neticelerini teker teker tecrübe ede ede öğrenir. A. Smith kitabını 1776 da yazmıştır, Fakat bu fikirlerin siyasî tatbikata mazhar oluşu ancak 1846 tarihidir. [1]. İhtilâl fikirlerinin kabilli tatbik olmadığını anlayabilmeleri için Fransızların boş yere senelerce mücadele ettiklerini Gustave le Bon, *Psychologie des Foules* adlı eserinde söylemektedir. Prof. Hayek'in bu eseri, ilim adamının ne kadar kendisine güvenir olması, yalnızlıktan korkmaması ve kendi gibi düşünmiyen kütle karşısında cesaretle sesini yükseltebilmesi lâzım geldiğini gösteren mükemmel bir numunedir.

Aydın YALÇIN

[1] Park ve Burgess, Introduction to the science of Sociology, Illinois 1924 S. 449.